

Juhász Dezső felelős szerk.

Magyar Nyelv (Adamikné Jászó Anna)

MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TÁRSASÁG. ARGUMENTUM KIADÓ. BUDAPEST. 1905–

A Magyar Nyelv a tanárban Beszámoló az utóbbi évtized anyagáról (2002–2012)

Ismertetésemet egy szubjektív emlék felidézésével kezdem. Az egyetem elvégzése után – ez igencsak régen, 1966-ban volt – kilenc évig egy peremkerületi, erősen közepes szintű gimnáziumban tanítottam. Azért volt közepes szintű, mert a kerület feltörekvő családjai máshová, főleg a belvárosi iskolákba igyekeztek küldeni buzgó gyermekeiket; az iskola tantestülete azonban erős volt, különösen a magyartanári munkaközösség. Olyan nagy öregektől leshettem el a szakmai fogásokat, mint dr. Csonka Ferenc, Kotzián Tamás és dr. Cseri Zoltánné. Szakfelügyelőm pedig az író-tanár Jávor Ottó volt, máig hálás vagyok a tanácsaiért. A tanári szoba egyik végében nagy, üvegezett szekrényben sorakoztak a mindennapi munkához szükséges szótárak és lexikonok, míg a másik végében egy nagy állvány kapott helyet a szakmai és a módszertani folyóiratokkal. Tartalmukat ismertük, megbeszéltük; közöttük volt a *Magyar Nyelvőr* és a *Magyar Nyelv* is. Azt mondják,

hogy ilyen kínálat nincsen a mai tanári szobákban, és ez nagy baj. Ezért is lehet létjogosultsága az alábbi ismertetésnek.

Az 1905-ben alapított *Magyar Nyelv* (MNY.) a Magyar Nyelvtudományi Társaság folyóirata, története szorosan összefonódik az egy évvel korábban alapított társaság történetével (*A Magyar Nyelvtudományi Társaság centenáriumi ünnepe* 101/1, Éder Zoltán: *A Magyar Nyelv száz éve [1905–2004]* 101/4. A továbbiakban az évfolyamot és az évfolyamon belüli számot adom meg.) A folyóiratban közölt tanulmányok mindig is nehezebb olvasmányok voltak, mint a *Magyar Nyelvőr*-ben megjelentetett írások, de azért a tanárok követték őket. A múltban is, most is a magyar nyelvtudomány egyik vezető professzora szerkesztette, jelenleg Juhász Dezső. A folyóirat elérhető az interneten (www.c3.hu/~magyarnyelv).

A MNY.-nek – a többi folyóirathoz hasonlóan – rovatai vannak, ezek a következők. Az élen a hosszú tanulmányok kapnak helyet, utánuk a *Kisebb közlemények*, majd a *Szó- és szólásmagyarázatok* és a *Tudománytörténet* következnek. A *Szemle* anyaga mindig gazdag, itt ismertetik a frissen megjelent műveket. A *Társasági ügyek* rovatban a közgyűlések anyagát teszik közzé, illetőleg a hetven-, nyolcvan- és kilencvenéves társasági tagokat köszöntik. Nekrológokat is közölnek, de olykor teljes számot szentel a szerkesztőség egy-egy kiemelkedő tudósnak, ilyen a Benkő Loránd munkásságáról szóló kötet (108/2). A sort a *Nyelvtörténeti adatok* és a *Levélszekrény* zárja. Olykor megjelennek ideiglenes rovatok is, ilyen például a *Különművelés*, a *Tudománytörténet*, a *Nyelvművelés* és az *Élő nyelv*.

A legutóbbi tíz év terméséből következik az alábbiakban ízelítő. Mint a jó diák, a könnyebb feladattal kezdem, és haladok a nehezebb olvasmányok felé. A tanulmányok kiválasztásának szempontja az iskolai tananyaghoz való illeszkedés volt, a felsorolás tehát semmiképpen sem értékítélet vagy valamiféle szakmai fontossági sorrend.

A *Szemle* rovatot mindig érdemes figyelemmel kísérni, sok olyan műről kap az olvasó tájékoztatást, amelyek hasznosak lehetnek a tanári munkában. Ilyenek például (nagyjából az iskolai témakörök szerint csoportosítva): Bárdosi Vilmos (főszerk.): *Magyar szólástár* (101/1); T. Litovkina Anna: *Magyar közmondástár* (102/3); Forgács Tamás: „Állati” szólások és közmondások (103/3); Eöry Vilma (főszerk.): *Értelmező szótár* (104/3); Forgács Tamás: *Bevezetés a frazeológiába* (104/2); Beke József (szerk.): *Radnóti-szótár. Radnóti Miklós költői nyelvének szókészlete* (106/3); Kiefer Ferenc (szerk.): *A magyar nyelv kézikönyve* (101/2); Gósy Mária: *Fonetika, a beszéd tudománya* (101/4); Kassai Ilona: *Fonetika* (103/3); Laczkó Krisztina: *A magyar névmási rendszer – nyelvtan és funkció* (105/2); Keszler Borbála: *Írásjelten. Az írásjelhasználat szabályai, problémái és története* (101/2); Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila: *Helyesírás* (102/2); Balázs Géza – Dede Éva (szerk.): *Európai helyesírások. Az európai helyesírások múltja, jelene és jövője* (106/4); Balázs Géza – A. Jászó Anna – Koltói Ádám (szerk.): *Éltető anyanyelvünk. Mai nyelvművelésünk elmélete és gyakorlata. Írások Grétsy László 70. születésnapjára* (98/4); É. Kiss Katalin: *Anyanyelvünk állapotáról* (102/3); Adamik Béla: *Nyelvpolitika a Római Birodalomban* (104/4); Balázs Géza – Dede Éva (szerk.): *Európai nyelvművelés. Az európai nyelvi kultúra múltja, jelene és jövője* (105/2); Kemény Gábor: *Nyelvi mozaik* (105/4); Bartha Csilla (szerk.): *Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát-medencében* (105/4); Bódi Zoltán: *A világháló nyelve* (102/2); Fenyvesi Anna – Kis Tamás – Várnai Judit Szilvia (szerk.): *Mi a szleng? Tanulmányok a szleng fogalmáról* (98/1); Hajdú Mihály: *Általános és magyar névtan* (101/4); Hajdú Mihály: *Családnevek enciklopédiája. Leggyakoribb mai családneveink* (107/2); Benkő Loránd: *A ómagyar nyelv tanúságtétele* (98/4); Zelliger Erzsébet: *A Tihanyi Alapítólevél* (102/2); A. Molnár Ferenc: *A legkorábbi magyar szövegelemlek. Olvasat, értelmezés, magyarázatok, frazeológia* (105/3); Hegedűs József: *Hiedelem és valóság. Külföldi és hazai nézetek a magyar nyelv rokonságáról* (101/4); Honti László (főszerk.): *A nyelvrokonságról. A török, sumer és egyéb áfium ellen való orvosság* (107/3); Zaicz Gábor (szerk.): *Etimológiai szótár* (103/2); Adamik Tamás – A. Jászó Anna – Aczél Petra: *Retorika* (102/1); Ulla Fix – Andreas Gardt – Joachim Knappe (szerk.): *Rhetorik und Stilistik. Ein internationales Handbuch historischer und systematischer Forschung* (108/3); Kemény Gábor: *Bevezetés a nyelvi kép stilsztikájába* (99/4); Szabó Zoltán (szerk.): „Arany-alapra arannyal” – *Tanulmányok a magyar irodalmi szecesszió stílusáról* (100/2); Szathmári István (szerk.): *A retorikai-stilisztikai alakzatok világa* (100/3); Szathmári István: *A stíluselmélet és gyakorlata* (100/1); Szathmári István: *A magyar stilsztika útja* (105/3); Szikszainé Nagy Irma (szerk.): *József Attila, a stílus művésze. Tanulmányok József Attila stílusművészetéről* (103/3); Kis Tamás (szerk.): *A Nyugat stílári sokszínűsége* (106/4); Kövecses Zoltán: *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe* (105/2); Balázs Géza: *Szövegantropológia. Szövegek többirányú megközelítése* (104/2); Benczik Vilmos: *Nyelv, írás, irodalom kommunikációelméleti megközelítésben* (99/1); T. Litovkina Anna – Barta Péter – Hidasi Judit (szerk.): *A humor dimenziói. A II. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai* (108/1); A. Jászó Anna: *Csak az ember olvas – Az olvasás tanítása és lélektana* (100/2); Adamikné Jászó Anna (szerk.): *A magyar olvasástanítás története* (98/3). Bárki megkérdesheti az áttekintés után, hogy például miért fontos egy magyartanár számára a Római Birodalom nyelvpolitikája. A válasz egyszerű: azért, mert akkor alakultak ki azok a nyelvművelő elvek, amelyeket az európai nyelvművelés évszázadokon át mintának tekintett.

Természetesen ez a lista csak töredéke a folyóiratban recenzált műveknek, de így is bepillantást nyújt a nyelvtudomány műhelyébe. Látható, hogy az utóbbi években nagyon sok szótár jelent meg, és jelentős a retorikai-stilisztikai szakirodalom termése. Munkaközösségi értekezletek hálás témája lehetne egy-egy mű bemutatása, a róla szóló ismertetés felhasználásával; annak idején, pályám elején ezzel is foglalkoztunk, és igen hasznos időtöltésnek mutatkozott.

A nagyobb, fajsúlyos tanulmányok is csoportosíthatók: vannak közöttük a politikai-internetes világról szóló, valamint az évfordulókhoz kapcsolódó, tudománytörténeti jellegű dolgozatok, ezek rendszerint előadások szerkesztett változatai; és vannak közöttük retorikai-stilisztikai, grammatikai, nyelvtörténeti, tudománytörténeti, nyelvelméleti és egyéb tanulmányok. Az első csoport nyilvánvalóan közelebb áll az

emberek általános érdeklődéséhez, ezért először ezekre érdemes felhívni a figyelmet. A kisebb tanulmányok sokrétűek: szólásmagyarázatok, nyelvtörténeti és tájnyelvi adatok, tudománytörténeti érdekességek; külön nem foglalkozom velük, de a nagyobb tanulmányokhoz kapcsolva olykor megemlítem őket.

Az első csoportban a következők emelhetők ki. Bańcerowski Janusz *A nyelvi kérdés az Európai Unióban* (102/1) című munkája közérdekű írás. Azzal a problémával foglalkozik, hogy a „mai integrálódó, globalizálódó világban [...] milyen perspektíva rajzolódik ki a kis nyelvek és kultúrák előtt”. Ezzel a témával kapcsolatban érdemes kézbe venni *A magyar esszé antológiáját* (Domokos Mátyás [szerk.], Osiris Kiadó, 2006) és elolvasni/elolvastatni Kosztolányinak *A magyar nyelv helye a földgolyón* című esszéjét a kis nyelvek sorsáról (kitűnő példa arra is, hogyan kell cáfolni; egyébként az esszéírást jó esszék olvastatásával lehet megtanítani). A természettudományos, például a matematikai hajlamú tanítványokat is érdekelheti Prószék Gábor *A nyelvtechnológia és a magyar nyelvtudomány* (108/1) című előadása az írott nyelv számítógépes feldolgozásáról, például a számítógépes fordításról (a gépi beszédfelismerés, a gépi beszédeltetés vagy a beszélőfelismerés más területet jelent).

Talán egyes magyartanárok meglepődnek azon, hogy a megemlékezések élén Kodály Zoltán áll. Néhány évvel ezelőtt egy konferencián előadást tartottam Kodály beszédművelő tevékenységéről. Egy közismert televíziós személyiség közbeszölt: „Mit keres itt Kodály, hiszen az csak egy zenész” (sic!). Az illető elárulta műveletlenségét, tudniillik nem tudta, hogy Kodály a bölcsészkaron magyar–német szakos tanári diplomát szerzett, sőt bölcsészdoktori címet is 1906-ban. 1937-ben elhangzott rádiós riadójával hívta fel a figyelmet a kiejtés rossz állapotára, és tulajdonképpen ő kezdeményezte a később fellendülő beszédművelő mozgalmakat. Szathmári István *Kodály és anyanyelvünk* (103/2) című írásában nemcsak Kodály nyelvművelő tevékenységéről szól, hanem arról is, hogy mely magyar költők költeményeit zenésítette meg.

Kiss Jenő *Kazinczy, az Akadémia és a magyar nyelv ügye* (105/3) című előadása a Kazinczy születésének 250. évfordulója alkalmából rendezett tudományos emlékülésen hangzott el az Akadémián, és áttekinti a nyelvújítás évtizedeit. Az akadémiai emlékbeszéd műfajába tartozik, úgyhogy nemcsak a Kazinczyt feldolgozó irodalom-, hanem a retorikaórákon is hasznos olvasmány lehet, összehasonlítva például Kölcseynek Kazinczy felett mondott akadémiai emlékbeszédével (szövege könnyen hozzáférhető a *Retorika* című tankönyvben, lásd a fenti felsorolásban). Hasonlóképpen figyelemre méltó Szathmári István *Kazinczy és nyelvtudományunk* (106/1) című előadása, amely Kazinczy nyelvészeti tevékenységének teljes gazdagságát mutatja be.

Érdemes a tanároknak is megismerkedniük a nyelvtudomány nagy alakjaival. Közéjük tartozik a finnugrista Zsrai Miklós. Az 1937-ben megjelent *Finnugor rokonságunk* címet viselő könyvének létezik reprint kiadása (Trezor Kiadó, 1994), kiegészítve az újabb eredményekkel. Egyrészt látványos és gazdag ismertetése ez a finnugor népeknek és nyelveknek, másrészt tájékoztat az összehasonlító nyelvtudomány módszereiről (Kiss Jenő: *Emlékbeszéd Zsrai Miklós rendes tag felett*, 101/3). A magyar nyelvtudomány óriása Szabó T. Attila kolozsvári professzor (102/3). Egy monumentális vállalkozásnak, az *Erdélyi magyar szótörténeti tárnak* a megteremtője; igaza van Benkő Lorándnak abban, hogy szótára „páratlan és felülmúlhatatlan mű”. Ritka, régi és nyelvjárási szavakat itt biztosan meg lehet találni, például azt, hogy a *lőtő* 'völgy' jelentésű (gondoljunk csak a *Hegyet hágék, lőtőt lépék* kezdetű archaikus népi imádságra).

„A nyelvről szóló közbeszédben gyakran előforduló téma és fogalom a nyelvromlás” – állapítja meg Kiss Jenő *Nyelvromlás?* című írásának elején (107/1); ez mégpedig a következő területeken észlelhető: az idegen nyelvi hatások, elsősorban az idegen szavak behatolása; a stílus, elsősorban a beszéd mód negatívnak tartott jelenségei, valamint az új jelenségek használata. Vitacikkről van szó ebben az esetben, amelyet meg lehet beszélni, és mint minden vitacikk, vitát generálhat.

A második csoportból az anyanyelvi nevelés különböző területeihez kapcsolódó olvasmányokat a következőképpen rendszerezhetjük: retorika-stilisztika, leíró nyelvészet, összehasonlító és történeti nyelvészet,

általános nyelvészet és tudománytörténet. Az irodalom- és a nyelvtudomány határterületén helyezkedik el a stilisztika. Az ókortól kezdve a XIX. századig a retorika része volt, a XIX. század folyamán vált ki a retorikából, és önálló diszciplína lett; de megmaradt a retorikában is mint a szónok harmadik feladata, az elocutio (élokúció, azaz kidolgozás vagy stílus), ezért a retorikák is foglalkoznak a stílus kérdéseivel.

Szabó Zoltán *Gondolatok az összehasonlító stílustörténetről* (102/1, 102/2) című tanulmánya „az eddig eléggé elhanyagolt összehasonlító stilisztika helyzetével, továbbá a megújulását, kifejlesztését célzó, jórészt tudományközi kérdéseivel” foglalkozik. Egyetlen idézetet emelek ki belőle: „A stílustörténet dinamikus alapegysége az irányzat, pontosabban az irányzat stílusa (irányzati stílus), ami az irányzatnak a világkép (eszmék, értékek, célok) és a módszer (művészi eljárások) mellett a harmadik rétege. Az így felfogott irányzat a szépírói stílus fejlődéstörténeti szempontok szerint elkülöníthető alkotórésze: diakronikus felosztási egység, fejlődési vonulat” (102/1,13). Az irányzat pedig struktúra, amelyet valamely rendezőelv vezérel. Sok érdekes példa olvasható a tanulmány második részében. Kitűnően segítik a magyartanár munkáját a következő dolgozatok: Kemény Gábor *Stílusirányzatok a Nyugat első korszakában* (105/2); Szathmári István tanulmányai Krúdy (100/2), Juhász Gyula (99/2), Pilinszky János (98/1) és József Attila (101/4) stílusáról.

Jakusné Harnos Éva munkája retorikai is, hiszen sajtótermékeket vizsgál: *A metaforák a nyomtatott sajtó politikai híreiben* (98/4), bár a szerző nem a retorikához kapcsolódik, hanem a kognitív nyelvészethez. Jól érthetően magyarázza el az elegyítés elméletét (blending), érdekes és tanulságos olvasmány. Bárházi Eszter *Manipuláció, valamint manipulációra alkalmas nyelvhasználati eszközök a sajtóreklámokban* (104/4) című tanulmánya is jól illeszkedik a retorikai stúdiumhoz, hiszen a retorika a kezdetektől foglalkozik a manipulációval és a manipuláció etikai megítélésével. A szerző nem retorikai, hanem pragmatikai-kommunikációs modellekre alapoz (Grice, Goffman, Sperber–Wilson), ezekről alapos és jól érthető tájékoztatást ad, foglalkozik a meggyőzés és a manipuláció fogalmával. Olyan pszichológiai stratégiákat vizsgál jellemző példák segítségével, mint a vakcsoport-technika, a félelemkeltés, a személyes élmény, a ritkaságra való hivatkozás. A szerző sokat idézi Pratkanis és Aronson könyvét, a *Rábeszélőgépet* (Ab Ovo, 1992), amely sok érdeklődő gimnazista figyelmére tarthat számot, könnyen is olvasható; de még olvasmányosabb és érdekesebb Robert Cialdini híres könyve, *A befolyásolás lélektana* (Corvinus Kiadó, 1999), ezt ugyan a szerző nem említi. Pedig érdemes lenne, mert Cialdini anyaga sokkal több jelenséget sorakoztat fel, mint az idézett tanulmány, és főleg azért hasznos, mert megtanítja az olvasót arra, „hogyan mondjunk nemet”. A retorikai elemzésre jó példa a következő tanulmány: R. Toma Kornélia *Kossuth Lajos „Beszéd a sajtószabadságról” című művének elemzése* (103/3). Vizsgálja a beszéd keletkezési körülményeit, szerkezetét, stílusát a beszéd fajta függvényében, végül a beszéd szóképeit és alakzatait is górcső alá veszi.

A grammatika tanítását számos tanulmány segítheti, elsősorban az öröközödni tűnő vitás kérdések megítélését, ezekből pedig van jócskán. A tanárnak ismernie kell a vitákat és a lehetőségeket, hiszen az éles eszű gyermek bármikor kifejezheti kételkedését egy-egy grammatikai jelenség megnevezéséről és besorolásáról. Ilyen „veszély” már az általános iskolai tanítókat-tanárokat is fenyegetheti (ezért írtuk meg annak idején a *Nyelvi elemzések kézikönyvét*, Mozaik Kiadó, 1995). Két dolgot tehet ilyenkor a tanár: vagy állást foglal valamelyik nézet mellett, vagy pedig elismeri a probléma megoldhatatlan voltát, mindkét esetben azonban indokolnia kell.

Békési Imre *Deme László mondatszemléletéről* (98/2) írva arra mutat rá, hogy az egypólusú mondat szerkezet – vagyis az alany bővítményként való kezelése – megvan Deme műveiben, sőt az akadémiai nyelvtannak – *A mai magyar nyelv rendszerének* – Deme által írt fejezetei már ebbe az irányba mutatnak. Deme mondatszemlélete körül ma csend van, kevesen idézik, de a *szövegmondat* és a *rendszermondat*, a *beszerkesztettség* és a *szerkesztettség* fogalompárok, a szinteződés fogalma Deme László alkotásai, és ezek átmentek a köztudatba. Több száz rádiós és televíziós előadása közérthetően foglalkozott a hangsúly és a szórend kérdéseivel. Elekfi László *Magyar grammatika – és ami utána következhet* (98/1) című tanulmánya

alapos kritika az egyetemi grammatikáról, a tanulmány első fele a 97. évfolyamban jelent meg. Pete István *Az alany és állítmány primátusának váltakozó megítéléséről* (100/1) című értekezése feltétlenül elolvasandó, ugyanis rávilágít arra, hogy a predikatív viszonyoknak ötféle szempontú elemzése lehetséges, és ezeket a lehetőségeket ismerteti is. Azt is bemutatja, hogy a tudománytörténet folyamán a mondat dualizmusa mellett többször is felmerült az állítmány középpontba helyezése. A dualista felfogás a mondat gerincének az alany és az állítmány szoros kapcsolatát tartja, ez érvényesül az iskolai oktatásban, valamint *A magyar nyelv könyve* című főiskolai tankönyvben is (A. Jászó Anna [szerk.] *A magyar nyelv könyve*. Trezor Kiadó. 1991). A depedenciagrammatikák (függőségi grammatikák) az állítmányt emelik ki, és az alanyt is az állítmány alárendeltjének tekintik, ehhez az irányzathoz csatlakozik a *Magyar grammatika*, vagyis az egyetemi tankönyv (Keszler Borbála [szerk.]. Nemzeti Tankönyvkiadó. 2000).

Az alaktannak is vannak örökzöld rendszerezési problémái, amelyek érintik a töveket, valamint a toldalékokat is, például ezzel foglalkozik Pete István *Morfémarendszerezésünk vitás kérdéseiről* (102/2) című írása. H. Varga Márta *A cselekvés, történés eredményének kifejezésére szolgáló deverbális nomenképzők (A nomen acti képzői)* (104/1) című tanulmánya a párhuzamos származékok jelentésbeli különbségeit vizsgálja, árnyalt képet ad képzőink egyik csoportjáról. H. Varga Márta *A különleges szerepű előhangzókról* (107/1) című tanulmánya hasznos mondanivalót fogalmaz meg a tanároknak: az előhangzónak/kötőhangzónak olykor toldalékmegkülönböztető, olykor szófajmegkülönböztető szerepük van, de ez csak az egész szó hangtestében érvényesül, nem morféma – a *vörösök~vörösek* típusú párokra kell gondolni (H. Varga Márta: *A nyitótövekről*, 108/3).

Több tanulmány foglalkozik az igekötőkkel, például Bene Annamária *Az igekötők szerepéről a magyar nyelvben* (107/3); Szili Katalin *A ki igekötő jelentésváltozásai* (99/2). É. Kiss Katalin a strukturálisnak nevezett grammatika keretében sajátos, a formális logikából átvett terminológiával vizsgálja az igekötőket és velük kapcsolatban a szórendi problémákat, alapvető tanulmánya az *Egy igekötőelmélet vázlata* (100/1).

Balogh Judit *Az értelmezős szintagmákról* (99/3) szóló munkájában meggyőzően érvel amellett, hogy az értelmezős szintagma sajátos átmenetet képez az alárendelő és a mellérendelő szintagmák között. Ez ugyancsak fontos szempontokat adhat a magyartanárok anyanyelvi óráinak árnyalásához.

A nyelvművelés inkább a *Nyelvőr* profiljába tartozik, mégis van a MNy.-ben néhány nyelvműveléssel kapcsolatos tanulmány. Gimnazisták, főiskolások, egyetemisták körében végzett attitűdvizsgálatról számol be Szabó Tamás Péter *Fiatalok a nyelv fejlődéséről és fejlesztéséről* (103/4) című tanulmánya. Lényegében a megkérdezettek előzetes ismereteit vizsgálja, valamint azt, hogy javították-e akár az iskolában, akár a családban a nyelvhasználatukat. Tanulságos Pásztor Emilnek *Négy nyelvhelyességi babona ellenpéldái Arany Toldijában* című kisebb közleménye (99/3). A babonák közül egyet emelek ki, a határozói igenévvvel kapcsolatosat. Minden nyelvművelői igyekezet ellenére még sok magyartanár azt hiszi, és azt is tanítja, hogy a létige melletti határozói igenév használata germanizmus, és helyette a befejezett melléknévi igenévi szerkezetet szorgalmazza. Például: a (probléma) *adva van* helyett a (probléma) *adott*, a (ház) *biztosítva van* helyett a (ház) *biztosított* stb. Pásztor Emil a következő példákat idézi Aranytól: *meg leszen büntetve, meg vala indulva, vala felvonva, el van veszve, le vagyon bocsátva*, (a sátrak) *el voltak rekesztve*. Eszébe nem jutott volna Aranynak olyasmit leírni, hogy (a sátor) *elrekesztett volt* (egyébként a melléknévi igenév használata megzavarja az igekötő-használatot is, erre már Szepes Gyula is rámutatott *Nyelvi babonák* című igen hasznos könyvében [Gondolat Kiadó, 1986]). Terjed ez a babona a tudományos prózában és a sajtónyelvben is, sokat tehetnének a magyartanárok a helyes használatért. A névszói állítmány előtt pedig terjed egyrészt az *egy* határozatlan névelő használata, másrészt a névelő nélküli szerkezet (Adamikné Jászó Anna – Fodor István: *A határozatlan névelő használatának terjedéséről* [99/2]). Erre a nyelvhelyességi problémára is ügyelhetnének a magyartanárok. Az a gond, hogy mindegyik fentebb említett esetben nyelvünk szerkezetének egy aspektusa válik problematikusná, nem igaz tehát az a vélemény, hogy a nyelvhasználat helytelenségei nem érintik a

nyelvünk szerkezetét. Sajnos igen, mégpedig nem is egyetlen fronton. A nyelvművelésnek számos színtere van, a legfontosabb közülük az iskola – itt még lehet a nyelvművelésnek hatása.

A finnugrisztikával kapcsolatos tanulmányokat különösképpen ajánlom a tanárok figyelmébe. Az utóbbi évtizedekben számos meggyőzőnek tűnő érvelés látott napvilágot arról, hogy a magyar nyelv nem finnugor eredetű, hanem török, kelta, sumer stb. Sajnos a tanárok is elhiszik olykor ezeket a „tanokat”. Ezek a délibábos nyelvrokonítások (Zsirai Miklós kifejezése) mindig is léteztek, és mostanság megszáporodtak. A tudománytalan nyelvrokonítók legalább két tényezőt nem vesznek figyelembe: 1. A nyelvrokonság nem azonos a faji rokonsággal; lehet két nyelv úgy rokon, hogy beszélői egészen más rasszhoz tartoznak: nézzenek meg egy svéd és egy olasz vagy hindu embert, erősen különböznek antropológiai szempontból, pedig mindegyikük indoeurópai nyelvet beszél. A honfoglaló magyar népességben voltak törökös vonást mutató egyedek, a pentaton zene sem finnugor, de attól még a nyelvünk finnugor. 2. Ezek a nyelvhasználatok nem ismerik a nyelvrokonítás módszerét, nem veszik figyelembe például a hangtörvényeket (vagy hangfejlődési tendenciákat), amelyek a hangok szisztematikus különbségén alapulnak (mint a számok különbsége a matematikában vagy a nyelvi jelek különbsége Saussure jelelméletében). Feltétlenül javaslom Honti László *Hiedelmek és hipotézisek az uralisztikában* (100/1) című tanulmányának elolvasását, de célszerű a kérdés tanulmányozását Zsirai fentebb említett könyvével kezdeni.

A nyelvtörténet – mint minden más diszciplína – új eredményeket produkál, erről tudósítanak például a következő tanulmányok: B. Gergely Piroska: *Az új magyar nyelvtörténeti tankönyvről* (103/4); Kiss Jenő: *A magyar nyelvtörténet korszakolásához* (99/4); Péntek János: *Változatok és változások a mai magyar nyelvben* (106/1); A. Molnár Ferenc: *Újabb szempontok a Halotti Beszéd magyarázatához* (100/4); D. Máta Mária: *A szófajváltás a magyarban* (100/1); Máta Mária: *A magyar szófajváltás története egyes kérdései* (106/3). Máta Mária tanulmányai leíró szempontból is fontosak, segítik a tanári munkát a szófaji elemzések területén. Péntek János tanulmánya a magyarság és a magyar nyelv Kárpát-medencei helyzetét tekinti át; elsősorban szociolingvisztikai jellegű, de a változások taglalása miatt nyelvtörténeti is.

Balácsi József Attila *Mióta járunk az apostolok lován?* (100/3) című tanulmánya a biblizmusokról, vagyis a bibliai kifejezésekről szól; konkrétan pedig arra a kérdésre keresi a választ, hogy mi a címben szereplő szólás forrása. Minden valószínűség szerint a német változat tükörfordításáról van szó, mert abban szerepel a 'ló'; az eredeti latin szólásban az *apostolok lába* szerkezet van. Ez a tanulmány átvezet a *Szó- és szólásmagyarázatok*, a *Kisebb közlemények* rovatokhoz. Sok érdekességre bukkanhat bennük a magyartanár, például Péter László: *Elviszi a balhét* (98/3); Tóth Szilárd: *Újabb adatok a lecsó szó hazai és külföldi elterjedéséhez* (99/4, továbbá 103/2, 107/1); Péter László: *Rubicon* (99/1); Mokány Sándor: *A kacabajka szócsaládjának alakváltozatai és keletkezésük módjai* (102/3); Mizser Lajos: *Mikulás* (103/3); Balácsi József Attila: *Kamion* (104/1); *Petrezselymet árul – Majomsziget* (104/4); Kicsi Sándor András: *Nosztalgia* (107/2), Szentgyörgyi Rudolf: *Hókuszpókusz* (107/4); stb.

A nyelvelméleti és a tudománytörténeti tanulmányok száma igen nagy a MNy.-ben, ezek azonban kevésbé kapcsolódnak az iskolai tananyaghoz, ezért csak felsorolok néhányat: Kiefer Ferenc: *Van-e magyar jelentéstan?* (101/2); Nagy Katalin: *A pragmatika státusáról* (101/4); Voigt Vilmos: *A szemiotika száz éve* (102/4); *Kerekasztalvita a fonológia helyzetéről* (104/1); Petőfi S. János: *A szemiotikai textológia megokoltságáról, jellemző jegyeiről és alkalmazásáról* (105/2); Kövecses Zoltán: *Versengő metaforaelméletek?* (105/3); Bańcerowski Janusz: *A nyelv szerepe az emberi valóság megalkotásában* (106/2); Tolcsvai Nagy Gábor: *Kognitív egység és funkcionális változás a magyar nyelv történetében* (107/3).

A tudománytörténeti tanulmányoknak két nagy csoportja figyelhető meg. Az egyik a XX. századi változásokat elemzi (például Kelemen János: *A nyelv fogalma Saussure előtt és után* [102/4]). Ebben a számban több tanulmány is foglalkozik Saussure-rel; É. Kiss Katalin: *A 80 éves Noam Chomsky és a chomskyánus nyelvészeti*

forradalom (105/1, hozzászólások: 105/4, 106/1, 106/3). A másik nagy csoport a régi magyar grammatikákat, a nyelvmélekeinket, a nyelvjárásokat, továbbá meghatározó nyelvészeink munkásságát taglalja.

Összegezőként azt tanácsolhatom, hogy a jövőben kövessék figyelemmel a magyartanárok anyanyelvi folyóiratainkat, közöttük a *Magyar Nyelvet*. Találnak benne általános érdeklődésre számot tartó tanulmányokat; mind az általános-elméleti, mind az összehasonlító-történeti, mind a leíró területre vonatkozó dolgozatokat; a tanári munkában kiemelten hasznosítható retorikai-stilisztikai írásokat. Ez az összefoglalás olyan cikkeket, tanulmányokat ismertetett, amelyek jól hasznosíthatók az anyanyelv-pedagógiában; természetesen a *Magyar Nyelv* folyóirat anyaga a felsoroltaknál sokkal gazdagabb.

Adamikné Jászó, Anna: Magyar Nyelv (The Hungarian Language Journal)

Az írás szerzőjéről

Adamikné Jászó Anna

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, Magyarország

postmaster[kukac]adamir-retor.t-online.hu

<https://orcid.org/0000-0003-4590-2772>